

ÖTVEN ÉVE

Hol sírjaink domborulnak

Elek Lenke

Nem módosult sokat fél évszázad alatt Magyarországon, Budapesten a Halottak Napjának szokásrendje. Legfeljebb egy-két apróság figyelmeztet arra, hogy az élők napjaiban múlik-változik a világ. A vonatkozó szabályok egyike-másika vadonatúj eleme a sír körüli szertartásnak. Mint például az, hogy illik kikapcsolni a mobiltelefont...

Virágárusok a Nemzeti Sírkert – akkor még Fiumei úti temető – kertésésénél, a hatvanas években

fotó: MTI

Szép legyen a hajam Jolika, mert Halottak Napja jön – és Jolika megértően bólogat. Bár nálunk nem mulatós-falatozós ünnep ez, mint Mexikóban, de útra kel az ország, és a vidéki rokonok természetesen meggusztálják a pestiek ruháját, frizuráját.

Manapság is húsvétkor és Mindenszentek előtt pörög igazán az üzlet.

Rotyog a tűzhelyen az ünnepi ebéd, ha már több órát vonatoztak-autóztak az elszármazottak, illik őket megkínálni. Nem mindegy mivel, ilyenkor ki kell tenni ma-

gáért a vendéglátónak. Sütni kötelező, bolti kirakni szégyen. Ebéd után a férfiak a kertben pálinkáznak, cigarettáznak, az asszonyok bent trécselnek. Alkalmom ez arra, hogy összejöjjen a família. Sokkal inkább, mint karácsonykor, ami azért zártabb-

forrás: FORTEPAN

Az Új Köztemető az ötvenes évek végén

A kultusz közös elemei

A halottkultusz, a gyász, az emlékezés terén minden kultúrkör tartalmaz közös elemeket. Ilyen a fény, a gyertya szerepe és a családi együttlét fontossága a megemlékezésnél, bár persze a külső megjelenési formákban vannak különbségek. Közép-Európában a temetőlátogatás, a gyertyagyújtás mára egyfajta kényszerré vált. Mexikóban próbálják nagyon vidáman megélni a halottak napját, de ez is a haláltól való félelem oldására alakult ki. Nálunk a cigány kultúra kerül ehhez a felfogáshoz közelebb. Ilyenkor ugyanúgy megteritenek a család összes halottjának, mint Erdély egyes vidékein. Próbálnak vidáman lenni, hogy ha a halottak visszatérnének, ne érezzék, hogy bánatosak, különben nem tudnak elmenni – olvasom az egyik kegyeleti szakértő véleményét. Valahol rokon ezzel az amerikai Halloween is, ami az All Hallows Eve (Mindenszentek estéje) kifejezés eltorzult formája. A rossz szellemek elriasztására készülnek a töklámpák, az álarcok.

A keresztény egyház hivatalosan 998-ban ismerte el önálló ünnepként a halottak napját, de a liturgiákban már az időszámításunk szerinti 3. századtól megtalálhatók az ünnepre vonatkozó feljegyzések. Széles körben pedig a 11. századtól terjedt el a keresztény világban.

Ami soha nem hervad el

Ez az időszak a virágkereskedők számára talán a legfontosabb. Halottja mindenkinek van, és virág nélkül nem megy senki temetőbe. Ízlés és pénztárca kérdése, ki mit vesz. Van kereskedő, aki utálja kirakni a csicsás, fényes szalagos, festett virágos, csillogó kompozíciókat, de van, ahol csak ezt lehet eladni. A mives, művészi, finom összeállításokra nem mindenki vevő. A szépség pedig relatív, neveltetés és életkörülmények kérdése. A soha el nem hervadó – és éppen ettől szörnyű – művirág koszorúk is elfognak. Arról, hogy ki milyen választ, száz százalék biztonsággal meg lehet tippelni, milyen a kora, az otthona, a ruhatára. A temetői hagyomány Magyarországon nagyon erős. Kisebb falvakban megszólják azt, aki másfajta virágot hoz Halottak Napjára, mint amilyen arrafelé szokás, s van, ahol a krizantém kötelező. Hiába kerül többbe, mondjuk, az orchidea, nem pótolja a hatalmas fehér gömböket. Ezért a temetői virágok kereslete, a koszorúk formája lassan változik.

Módjával (városi) temetések liturgiája, szokásai megújulnak. A virágtetemekkel felhalmozott sír láttán az ember már nem is az elhunytra gondol, hanem arra: ugyan miért kellett ennyi élő növényt feláldozni az elhunyt halála alkalmából? Nagyszerű újítás tehát, hogy a hozzátartozók arra kérik a szeretteiktől búcsúzókat, csak egy-egy szál virágot hozzanak a temetésre. Az is technikai újdonság, hogy sokan, főleg az elfoglaltak, a külföldön élők, interneten rendelnek koszorúkat a megemlékezésekre.

A legszebb és legőszintébb búcsúztató virágkompozíció egyikét láttam pár éve az egyik köztemetőben. Hatalmas vásznat, egy halotti leplet szőtt át a mester orchideákkal, rózsaszín kövirózsákkal, zöld borostyánokkal, apró lila fréziákkal... Ez beborította a sírhalmot és később a ritka szövésű vásznon át a növények megkötötték a földben. Nem hervad el soha a lepel.

Farkasrét, hatvanas évek

forrás: FORTEPAN - Hámosi Gyula

Egzotikus túrák

Nem csupán a világ leghíresebb temetői, ahol elhunyt írók és művészek nyugszanak – mint a párizsi Père Lachaise vagy moszkvai novogyevicsi – hanem azok is sokak érdeklődésére számíthatnak, ahol névtelen elhunytak földi maradványait teszik közszemlére. A palermói Cappuccini katakombákban 8000 csontváz látható. Indiában egészen másképp vélekednek a halálról, a lélekvándorlásról és az állatokról is. A Karni Mata Temple-ben látható csontvázak között patkányok szürcsölnek a tejet egy nagy közös tálból.

Párizsban évszázadokig katakombákba temettek, mivel a régi köztemetőket járványveszély miatt egy időre fel kellett számolni. A katakombákban hatmillió (!) ember csontjai alkotnak folyosókat 300 kilométer hosszan. A látogatókat előre figyelmeztetik, hogy szívbetegséggel, depresszióval, klauszrofóbiával és idegbetegséggel küszködők, idősök és gyerekek ne látogassák ezeket.

A thaiföldi Narakában lévő Wang Saen Suk már átvezet az ázsiai halálmitoszokhoz. Abszurd, szürrealisztikus, különböző méretű színes „zombiszobrok” ábrázolják ezúttal nem az élő embert, hanem azok csontvázát, többnyire megkínzás utáni pózban. A csehországi Kostnice Sedlecben a katolikus kápolna csillárjai csontokból és koponyákból készültek. Több mint 40 ezer ember földi maradványaiból.

A Farkasréti temető főbejáratánál (1961)

forrás: FORTEPAN

Megemlékezés Horváth Mihály sírjánál (1954)

forrás: FORTEPAN

forrás: FORTEPAN - Berkó Pál

Rajk László újratemetésén (1956)

intimebb hangulatú, és ez esetben még ajándékot sem kell vinni. Egy idő után már szolid danolászás is hallatszik a díófa felől, de a háziasszony kiront, némi rendet csap és folytatódik a csendes diskurzus. Mígnem megkezdődik – mindenki megkönnyebbülésére – a búcsúzkodás és a felpakolás, valami elemózsiát a visszaútra is kell csomagolni.

Már október közepén praktikus előszedni a fekete cuccokat, amiben mindenki úgy néz ki, mint egy varjú, hiszen ez a szín huszonéven túl senkinek nem áll jól. De tudomásul kell venni, hogy ezt várják el, bár inkább már csak falun. Abban mindenki egyetért, hogy a halottakat illik megtisztelni az ünneplő gúnyával.

A fiatalok ruháját illetően azért elnézőbbek. Ők azért vannak ideoángatva, hogy megtanulják, mi a teendőjük, ha mi már nem leszünk. Ott álldogálnak szerencsétle-

nül a síroknál, az elhunytat többnyire nem is ismerték, miért éreznének bármilyen fájdalmat, de lehajtják a fejüket, és közben ezer dologra gondolnak. Jobb esetben megbízzák őket a régi koszorúk, virágcsokrok zörgő maradványainak a kukába hurcolásával, ilyenkor legalább nem kell beszélgetni, van mit csinálni. Mindenki hümmög, sóhajtozik, akad, aki a zsebkendőjét is előveszi, bár inkább csak jelzés gyanánt.

A látogatás időrendje olykor be van előre osztva, a család melyik része mikor jöjjön, nehogy egymásba botoljon két haragos, netán az első feleség és annak szülei a mostanival meg annak a gyerekeivel, az elvált férj pedig a régi párjával. Az is illem kérdése, ki mekkora csokrot, koszorút vigyen. A régi család tagjai kisebbet, mint az éppen regnálók, és persze sohasem akkorát, mint ha temetés lenne.

Abban mindenki egyetért, nem jó Halottak Napja előtt meghalni, a látogatók tömege ugyanis letapossa a friss sírokat, hamar sárosak lesznek a rojtos-fényes szalagok, és néhol eltűnedeznek a malomkeréknyi koszorúk is.

A profik kis seprűvel, a rozsdát leszedő kemény kefécskével, madzaggal, ollóval és üres pet-palackokkal érkeznek. Ezek a rémes, elpusztíthatatlan műanyagok persze nyomorultul néznek ki a márvány síremlékre rögzítve, akárcsak egy szegényes, besüppedt, fejfás halmon. Van, aki haza se viszi a levágott fejű petszörnyeket, hanem ott tárolja a közeli fa tövében. Merthogy: lopnak. Mindent állítólag, ezt az egyet nem.

Az urnás temetést még csak-csak elfogadják, hiszen ide ki lehet járni, vinni egy kis csokrot, de a szórást sokan nem. Sőt, maugukban olykor vádolják az elhunytat, pedig talán abból a meg gondolásból rendelkezett

így, hogy hozzá ne kelljen kötelezően kijárni október s november fordulóján. Őszinte volt a szándék és praktikus, de a halálról nem szeretnék beszélni az emberek, főleg nem őszintén. A szórással nem tudnak a hátrahagyottak mit kezdeni. Pedig a még tenni tudás, akarás eltereli a gondolatokat a szívünkől, az agyunkból, ez nagyon fontos. Mintha segítene. Mintha látná-érezné az, aki már nincs köztünk.

Azok, akik év közben is kilátogatnak – egy-egy születésnapon, névnapon, karácsonykor – a sírokhöz, valóban gondolnak az elhunytakra. Persze egy gyertya gyújtásával otthon a fotelben is megtehetjük mindezt. De a betű még mindig nagy úr. Az, hogy ki van írva a fejfára, a síremlékre valakinek a neve, bizonyítja: élt. Legalább egy ideig emlékeznek rá szerettei, és látják a nevét azok is, akik csak arra járnak. Ezért furcsállják sokan, hogy egy-egy sírra csak azt vészték fel: Anyu. Apu.

A Halottak Napja – bizonyos halottaké – Magyarországon nemzeti-politikai ügy is. Hogy ki és milyen sírokra visz virágot, az árulkodik a megemlékező politikai hovatartozásáról, a mindenkori közállapotokról. Egyes koszorúzások, még ha csendesek is, demonstrációkkal felérnek. Voltak olyan sötét korszakai az életünknek, amikor felkutatni sírokat és azokra virágot vinni, főben járó bűnnek számított. De ma sem példa nélküli, hogy egyes halottakra emlékezni szinte tüntetésszámba megy.

Ez, ha mégoly szomorú és keserű is – de hungarikum. ●

Menedék

A temető nem csupán emlékhely, a művészet és a történelem panteonja vagy turisztikai látványosság, hanem környezet- és állatbarát pihenőhely is. A közelmúltban az osztrák főváros 18. kerületében található neustifti sírkertben hét olyan sarkot alakítottak ki, ahol zavartalan menedékre lelhetnek az olyan ritka vagy veszélyeztetett fajok, mint a foltos szalamandra, a kék cinege, a vörösbegy vagy az erdei béka. Az énekesmadaraknak költőodúkat helyeztek el a fákon, a denevérek előtt pedig megnyitották a kápolna padlását. A temetői kertészet közelében található tavacsákat meg nagyobbították, és szilakkal, falevelkupa-cokkal tették élhetőbbé a halak és a hullófélek számára. A projekt célja, hogy a látogatóknak egyfajta kirándulás is lehessen temetőbe járni. A különlegesen átalakított létesítmény egy bécsi természetvédelmi szervezet, a Netzwerk Natur, valamint a város temetkezési vállalatának együttműködésével jött létre.

forrás: FORTEPAN

A Nemzeti Sírkertben Halottak Napján (1965)